

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

İNGİLİS DİLİNİN TƏDQIQINƏ SOSİOLİNGVİSTİK YANAŞMADA MÜASİR TENDENSİYALAR

İxtisas: 5708.01 – German dilləri

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Milana Yunis qızı Abbasova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2021

Dissertasiya işi Xəzər Universitetinin İngilis dili və ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya elmləri doktoru, professor
Fəxrəddin Yadigar oğlu Veysəlli

Rəsmi opponetlər: filologiya elmləri doktoru, professor
Azad Yəhya oğlu Məmmədov

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bəylər İslamxan oğlu Hacıyev

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Aynur Müzəffər qızı Ağazadə

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Dillər Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.12 Dissertasiya şurası.

Dissertasiya şurasının
sədri:

filologiya elmləri doktoru,
akademik

Kamal Mehdi oğlu Abdullayev

Dissertasiya şurasının elmi
katibi:

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

İradə Nadir qızı Sərdarova

Elmi seminarın
sədri:

filologiya elmləri doktoru,
dosent

Könül Elxan qızı Abdurəhmanova

İŞİN ÜMUMİ SƏCIYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Qlobal dil hesab olunan ingilis dilinin kağız və elektron mediada, eləcə də sosial şəbəkələrdə işlənməsində, hətta bu dilin tədrisində və öyrənilməsində müasir tendensiyalar bu dilin tədqiqinin sosiolinqvistik aspektlərini genişləndirir. Bu səbəbdən dissertasiya işində ingilis dilinin tədqiqinin əsasən onun müasir dövrdə ən çox işləndiyi və dəyişikliklərə məruz qaldığı sahələrdə sosiolinqvistik baxımdan araşdırılmasına üstünlük verilmişdir.

Müasir dövrdə rəqəmsal texnologiyaların geniş istifadəsi informasiya proseslərini sürətləndirdiyi kimi, cəmiyyətdə də köklü dəyişikliklərin baş verməsinə səbəb olur. Bu dəyişikliklər dilə təsir etmədən yan keçmir. Belə ki, informasiya inqilabı xüsusilə ingilis dilinin tədqiqinə yeni cığır açır. Bu dilin qloballaşmasının və daha geniş arealda yayılmasının səbəblərindən biri də məhz müasir dövr texnologiyalarının inkişafıdır. Rəqəmsal texnologiyaların inkişafı ingilis dilinin işlənilməsini genişləndirərək dilin variantlarının sayının artmasına, müxtəlif zümrələr tərəfindən fərqli şəkildə istifadəsinə və linqvistik baxımdan sürətli şəkildə dəyişməsinə gətirib çıxarmışdır.

Beləliklə, müasir texnologiyaların dilə olan təsirini və sosial şəbəkələrdə ingilis dilinin ən çox işlənən dil kimi qlobal dilə çevrilməsi və daha böyük marağa səbəb olması tədqiqat obyektini kimi seçilmiş bu mövzunun aktuallığını şərtləndirir.

Tədqiqatın obyektini və predmetini. Dissertasiya işinin əsas tədqiqat obyektini ingilis dilindəki ənənəvi və yeni media mətnləridir.

Tədqiqat işinin predmetini ənənəvi və yeni media mətnlərinin tədqiqindən alınan nəticələri ümumiləşdirməkdən və sistemləşdirməkdən ibarətdir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri. Tədqiqat işinin əsas məqsədi ingilis dilinin tədqiqinə sosiolinqvistik yanaşmada müasir tendensiyaları araşdırıb, ingilis dilinin istifadə edildiyi müxtəlif sahələrdə baş verən dil dəyişikliklərini təhlil edərək, sosiodilçilik sahəsində mövcud olan nəzəriyyə və fikirləri müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Bununla əlaqədar olaraq aşağıdakı vəzifələrin həyata

keçirilməsi nəzərdə tutulur:

- ingilis dilinin tədqiqi ilə bağlı mövcud elmi-nəzəri ədəbiyyatın təhlili;
- sosiodilçiliyinin hazırkı vəziyyətinin nəzərdən keçirilməsi;
- dilin cəmiyyətdəki funksiyaları ilə bağlı fikirlərin və nəzəriyyələrin təhlili;
- ingilis dilinin ikinci dil kimi tətbiqində müasir təlim texnologiyalarının rolunun müəyyənləşdirilməsi;
- sosial şəbəkələrdə ingilis dilinin işlənməsinin tədqiqi;
- Azərbaycanda və digər ölkələrdə qloballaşan ingilis dilinə dair dil siyasətinin təhlili;
- rəqəmsal texnologiyaların müasir ingilis dilinin işlənməsinə təsirinin araşdırılması;
- elektron və kağız mediada dil normalarının pozulması hallarının aşkar edilməsi;
- internetin gənc nəslin ingilis dili sərəştəsinə olan təsirini araşdırıb, əldə edilən məlumatları təhlil edərək yekun nəticənin verilməsi.

Tədqiqat metodları. Tədqiqat işinin aparılmasında istifadə edilən metodlar mövzu ilə sıx əlaqədar olaraq seçilmişdir. Metodların düzgün seçilməsi yerinə yetirilən tədqiqat işinin obyektiv nəticəsini təmin edir. Dil faktlarını ABŞ və Böyük Britaniya ənənəvi və yeni media mətnləri, eləcə də dil daşıyıcıları arasında keçirilmiş sorğu materialları təşkil edir. Tədqiqatda başlıca olaraq müasir dilçilikdə qəbul edilmiş aşağıdakı tədqiqat metodlarından istifadə olunmuşdur:

1. Sorğu metodu;
2. Müsahibə metodu;
3. Müşahidə metodu;
4. Linqvistik təhlil metodu.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

- sosiodilçiliyin hazırkı vəziyyətinin araşdırılması;
- kağız mediada anqlisizmlərin işlənməsinin vacibliyinin müəyyənləşdirilməsi;
- bəzi ölkələrdə ingilis dili ilə bağlı dil siyasətinin təhlili;
- dilin funksiyaları ilə bağlı nəzəriyyə və fikirlərin təhlili;
- sosial şəbəkələrin ingilis dili sərəştəsinə olan təsiri;

- ingilis dilinin ikinci dil kimi tədrisində müasir təlim texnologiyalarının rolunun müəyyənəşdirilməsi;
- hazırkı dövrdə ingilis dilinin sosiolinqvistik yanaşmada tədqiq edilməsi.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Məlum olduğu kimi, ingilis dilinin sosiolinqvistik yanaşmadan tədqiqi istiqamətində araşdırmalar kifayət qədər çox aparılmışdır. Tədqiqat işinin məhz müasir tendensiyalara əsaslanaraq ingilis dilinin elektron və kağız mediada, sosial şəbəkələrdə işlədilməsi zamanı meydana çıxan sosiolinqvistik xüsusiyyətlərin təhlilinin mümkün qədər geniş əhatə edilməsi bu işin daha sanballı olmasına təsir göstərmişdir. İngilis dili materialı əsasında aparılmış bu tədqiqat işində ingilis dilinin tədqiqində müasir tendensiyaların müəyyənəşdirilməsi və araşdırılması **işin elmi yeniliyi** hesab edilə bilər. Həmçinin, Azərbaycanda ingilis dilinin sosial şəbəkələrdə istifadəsi zamanı yaranan linqvistik dəyişikliklər, dillərin çarpazlaşması (Azərbaycan və ingilis), istifadəçilərin işlətdiyi çoxsaylı qısaltmaların linqvistik təhlili və tədqiqi hazırkı dövrə kimi aparılmamışdır. Bu amil də işin elmi yeniliyi hesab oluna bilər.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Müasir dövrdə sosioidilçiliyin öyrənilməsi həm nəzəri, həm də praktik cəhətdən xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu dissertasiya işində dil və cəmiyyəti əhatə edən müxtəlif aspektlərə dair irəli sürülmüş nəzəriyyə və müddəalar, fikir və rəylər geniş təcrübi yoxlamalardan keçirilmiş və təhlil olunmuşdur.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyətinə gəldikdə isə, dissertasiyada əldə edilmiş nəticələrdən sosiodilçilik fənninin tədrisində geniş istifadə oluna bilər və eyni zamanda mühazirə və seminar məşğələlərin aparılmasında, dərslərin və dərslər vəsaitlərinin tərtib edilməsində faydalanmaq olar. Dissertasiyanın nəticələrindən gələcək nəslin oxşar tədqiqatları daha geniş şəkildə aparmasına, ingilis dilinin istifadəsinin digər sahələrdə də araşdırılmasına köməklik göstərə bilər.

Aprobasiyası və tətbiqi. Dissertasiya işinin ayrı-ayrı bölmələri və nəticələri Xəzər Universitetinin İngilis dili və ədəbiyyatı kafedrasında müzakirə edilmişdir.

Dissertasiyanın əsas müddələri respublikanın elmi jurnallarında, respublika və beynəlxalq konfransların materiallarında və eləcə də, Kanadada, Ukraynada, Rusiyada, Gürcüstanda və Bolqarıstanda nəşr edilən toplularda dərc edilmişdir.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi Xəzər Universitetinin İngilis dili və ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiyanın giriş hissəsi 4 səhifə olmaqla 7065 işarə, I fəsil 28 səhifə olmaqla 53873 işarə, II fəsil 23 səhifə olmaqla 36903 işarə, III fəsil 63 səhifə olmaqla 104715 işarə, nəticə 2 səhifə olmaqla 3818 işarədən ibarətdir. Dissertasiyanın ümumi həcmi istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı istisna olmaqla, 206374 işarədir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın **Giriş** hissəsində mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri, metodları, müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar, elmi yeniliyi, nəzəri və praktiki əhəmiyyəti, aprobeiası, tətbiqi və strukturu haqqında məlumat verilir.

Dissertasiyanın **“İngilis dili və qloballaşma diskursu”** adlanan I fəslə üç yarımfəsildən ibarətdir.

I fəslin birinci yarımfəslə **“Dil və müasir cəmiyyət”** adlanır. Bu yarımfəsildə sosiodilçilik problemi tədqiq olunur. Burada sosiodilçiliyin tarixi, tərifi, dil və cəmiyyətlə bağlı bəzi maraqlı məqamlara toxunulmuşdur.

Sosiodilçiliyin başlıca problemi “insan və cəmiyyət”dir. Onun ümumi qəbul olunmuş tərifi yoxdur. Sosiodilçilik anlayışı ilə bağlı dilçilikdə müxtəlif fikir və mülahizələrin olması da göstərir ki, bu anlayışın müəyyən edilməsində fikir ayrılığı mövcuddur. Adətən bu elmin tərifi bu cür verirlər: *“Sosiologiya və dilçiliyin vəhdətindən*

yaranan, bütün rəngarəng sosial amillərin dilə və dilin cəmiyyətə təsirini öyrənən elm sosiodilçilikdir”¹.

N.B.Vaxtin R.Hadsonun sosiodilçiliyin tərifini ilə bağlı fikrini bu cür verir: “Sosiodilçilik dilin cəmiyyətə olan münasibətini öyrənən elm sahəsidir. Dilin sosiologiyası isə cəmiyyətin dilə münasibətini öyrənən elm sahəsidir. Əgər birincinin problemi bəzi dil faktlarını açmaqdırsa, ikincinin problemi, əksinə, dilin köməyi ilə cəmiyyət haqda bilgi əldə etməkdir”².

U.Labov isə bu elmin tərifini daha dar çərçivədə verərək sosiodilçiliyin dil strukturunu və dildəki dəyişiklikləri dilin gündəlik istifadəsinin tədqiqindən alınan nəticələr əsasında öyrənən bir elm sahəsi kimi vurğulayır³.

“Dilin sosiolinqvistikasında irəliləyişlər” adlı topluya ön sözdə C.A.Fişman sosiolinqvistikanın tərifini belə verir: “Dil variantlarının cəhətlərini, onların funksiyalarını və dildən istifadə edənləri, bu üç xüsusiyyətin dil situasiyası çərçivəsində bir-birinə qarşılıqlı təsirini, dəyişməsinə öyrənən... dil vasitəsi ilə sosial normaların və ya qaydaların tədqiqini, dil kollektivində müxtəlif cür davranma formalarını təyin edən sahə sosiolinqvistikadır”⁴.

Sosiodilçilər tərəfindən irəli sürülən təriflərin fərqli şəkildə verilməsinə baxmayaraq, onların orta məxrəcə gəldiyi müddəalar sosiodilçiliyin geniş təyinatının olmasını, dil və cəmiyyətlə bağlı bütün məsələləri əhatə etməsini göstərir.

Hazırda sosiolinqvistikanın və dilin sosiologiyasının tədqiqinin iki böyük hissəyə – mikrososiolinqvistikaya və makrososiolinqvistikaya bölündüyünü qeyd edirlər. Mikrososiolinqvistika danışıqda qarşılıqlı təsir üçün tələb olunan nəticəni əldə etməyin yollarını: dinləyənin diqqətini cəlb etmək və qorumaq üçün hansı üsullardan istifadə etməyi; müəyyən bir solumda söhbəti necə başlamağı və

¹ Вахтин, Н.Б. Социоллингвистика и социология языка / Н.Б.Вахтин, Е.В.Головко. – Санкт Петербург: Издательский центр: Гуманитарная академия, Европейский университет в Санкт-Петербурге, – 2004. – с. 16.

² Yənə orada, s.17.

³ Labov, W. The Social Stratification of the English in New York City / W.Labov. 2nd edition. – Oxford University Press, – 2006. – p.12

⁴ Fishman, J.A. The Sociology of Language / J.A.Fishman. – Newbury House, – 1972. – p.137

bitirməyi; danışıq səriştəsinin əldə edilməsi və dəyişilməsi: burada ünsiyyət prosesində siqnalları effektiv şəkildə qəbul etmək bacarığını və ünsiyyət qaydalarını; müxtəlif situasiyalar və dinamikada dillərin və dil variantlarının seçilməsi qaydalarını öyrənsə, makrososiolinqvistika dilin tədqiqini dil kontaktlarını, dil konfliktlərini, cəmiyyətdə baş verən dəyişikliklərlə əlaqədar dildəki dəyişiklikləri öyrənir.

Buradan belə nəticəyə gəlirik ki, mikrososiolinqvistika daha çox ayrı-ayrı fərdlərin sosiuma nisbətə nitqini, makrososiolinqvistika isə toplular və onların sosiuma nisbətə nitqini tədqiq edir.

Müasir dövrdə dil ilə bağlı əsas məsələlərdən biri də dil siyasəti problemdir. Qlobal dilin təsiri, azsaylı xalqların dillərinin aqibəti, xarici dilin işlədilməsi və ana dili ilə bağlı qaydaların tətbiqi, daha doğrusu, dil siyasətinin müxtəlif yollarla aparılması bu gün ciddi problemlərdəndir.

Müasir dövrdə dil ilə bağlı əsas məsələlərdən biri də dil siyasəti problemdir. Qlobal dilin təsiri, az saylı xalqların dillərinin aqibəti, xarici dilin işlədilməsi və ana dili ilə bağlı qaydaların tətbiqi, daha doğrusu, dil siyasətinin müxtəlif yollarla aparılması bir çox ölkələrdə mövcuddur və bu məsələ daima ciddi nəzarət altında saxlanılır. Buna bir növ “dilimizin qayğısına qalırıq” kimi yanaşılır.

Y.D.Deşeriyev dil siyasəti termininin izahını bele verir: *“Dil siyasəti cəmiyyətdə, dövlətdə dil ilə bağlı problemlərin həllinə yönəlmiş ideoloji prinsip və praktik tədbirlərin vəhdətidir”*⁵. Dil siyasəti həmçinin rəsmi və ya digər hallarda hansı dilin istifadə edilməsini qərarlaşdıran qanundur. Dil siyasəti əsasən dövlət qurumları, təhsil və kütləvi informasiya sahələrində özünü büruzə verir.

Burada ilk növbədə qlobal dilin başqa dillərə təsiri ciddi əhəmiyyət kəsb edir. Hazırkı dövrdə mədəni olmaq, başqa xalqların nümayəndələri ilə tez və maneəsiz əlaqə yaratmaq istəyən hər kəs ingilis dilində danışmağı üstün tutur. Hətta, “ingilis dilini mükəmməl öyrənilib, mənimsəyib, xaricdə oxumağa gedəcəm” deyən gənclərin sayı tədricən artır. Hər bir dünyagörüşü zəngin olan ziyalı valideyn

⁵ Дешериев, Ю.Д. Языковая политика. Лингвистический политический словарь / Ю.Д.Дешериев. – М.: Наука, – 1990. – с.49

övladının ingilis dilində sərbəst danışmasını, bu qlobal dili öyrənməsini arzulayır.

Bu kimi yeni tendensiyalar cəmiyyətdə geniş vüsət alır. Dünya forumlarında, beynəlxalq konfranslarda, simpoziumlarda, iri miqyaslı tədbirlərdə işlək dilin ingilis dili olması arzu edilir. Bəzən beynəlxalq səviyyəli tədbirlərin keçirildiyi ölkənin dilini də işlək dil kimi göstəririlər. Lakin bu elə bir səmərə vermir. Çünki hər hansı bir yeni ideyanı dünya miqyasına çıxarmaq üçün uyğun dil kimi əksəriyyətin bildiyi ingilis dilindən istifadəsi qaçılmazdır⁶.

İngilis dilinin qloballaşmasının müsbət tərəfləri ilə yanaşı, mənfi tərəfləri də mövcuddur. Heç də hər bir xalq ingilis dilinin öz ölkəsində lider dilə çevrilməsinin tərəfdarı deyil. Burada xüsusi qeyd olunmalıdır ki, qloballaşma şəraitində ingilis dilinin hökmranlığı bu dilin vətəni sayılan Böyük Britaniyanın və ABŞ-ın iqtisadi, siyasi və hərbi gücünü istifadə etməklə həmin dilin qəbul etdirilməsinə gətirib çıxardır ki, bununla da başqa xalqların dillərinə, mədəniyyətlərinə öldürücü zərbə dəymiş olur. Müasir dövrdə qloballaşma haqda çox danışılır. Əgər əvvəllər dil situasinya və dil siyasətini dövlət daxilində baş verən dəyişikliklərlə əlaqələndirirdilərsə, hazırda bu prosesləri beynəlxalq səviyyəyə qaldıraraq, ümumi qloballaşma problemləri ilə əlaqələndirirlər⁷. Dünya dillərinin, əsasən də ingilis dilinin nüfuzu getdikcə artır. Belə ki, qloballaşma (ən azından hazırda mövcud olan halda) bir çox insanlar üçün identifikasiya ehtiyacını yaxşı ödəmir. Bu hal konfliktlərə və ümumiyyətlə qloballaşma proseslərinin müsbət təsirinin şübhə altına salınmasına gətirib çıxara bilər.

Bu səbəbdən də bir çox qabaqcıl ölkələr ingilis dilinin qloballaşmasından ehtiyat edib öz dövlət dillərinin arxa plana ötürülməsinin qarşısını almaq, dövlət dillərinin qorunması naminə və ya sırf siyasi, milliyətçi düşüncələrini ön plana çıxarıb müxtəlif qadağalar qoyurlar. F.Y.Veysəlli bu məsələyə toxunaraq Fransada qoyulan qayda haqda yazır: *“Fransada belə bir qayda var. Öz*

⁶ Veysəlli, F.Y. Dilçiliyin əsasları / F.Y.Veysəlli. – Bakı: Mütərcim, – 2013. – s. 23.

⁷ Алпатов, В.М. Языковая политика в современном мире. Научный диалог. // Филология, – 2013. № 5(17), – с.8-28

sözünün əvəzinə yad söz işlədən adam rəsmi şəkildə cərimə olunur. Vaxtilə Kanadanın Kvebek əyalətində isə xüsusi dil polisi vəzifəsi yaradılmışdı və bu vəzifəni daşıyan polis fransızca danışmayanları cəzalandırırdı. Dillə bağlı bu cür cərimənin tətbiqi yalnız növbəti seçkilərə qədər davam etdi. Yeni seçilən partiya bu qanunu ləğv elədi”⁸.

Rəsmi dili ingilis dili olan ölkədə dil siyasəti çox rəngarəngdir. Əlbəttə ki, bu çox maraqlı və bənzərsiz üsuldur, lakin bəzi ölkələrdə, əksinə, ingilis dilini dövlət dili kimi qəbul etmək siyasəti aparılır. Bu dildəki sözləri öz dillərinə sevə-sevə qəbul edən ölkələrin sayı heç də az deyil. Belə ölkələrdən biri Sinqapurdur. Dörd rəsmi dilin eyni zamanda qüvvədə olmasına baxmayaraq, ingilis dilinin Sinqapurda xüsusi nüfuzu var. Bu dil Britaniyanın rəsmi müstəmləkəsinə çevrildiyi vaxtdan, yəni 2 avqust 1824-cü ildən Con Kraufurd (Dr. John Crawford) ilə Sultan Hüseinin (Sultan Hussein) arasında imzalanmış Anqlo-Holland müqaviləsinə əsasən Sinqapurun rəsmi dili hesab edilir⁹.

İngilis dilinin lehinə olan dil siyasəti Afrika qitəsində də aparılır. 55 Afrika dövlətinin on doqquzunda ingilis, otuz üçündə fransız, onunda ərəb və beşində portuqəz dili dövlət dili hesab olunur¹⁰. Bu cür dil siyasətinin aparılmasının əsas məqsədi ilk növbədə dünya birliyinə inteqrasiya (eyni ilə də dünya bazarına) və keçmiş metropoliyalarla münasibətin saxlanılmasıdır. Dünya dilləri daha effektivdir. Onların vasitəsi ilə iqtisadiyyatın, istehsalatın, elmin və mədəniyyətin tərəqqisinə nail olmaq daha asan olur.

Son on illiklər ərzində bəzi qabaqcıl ölkələrdə dil siyasətinin aparılması nisbətən fərqli şəkildə həyata keçirilir. Bunu əsasən industrial cəmiyyətdən postindustrial cəmiyyətə keçid kimi qiymətləndirirlər. Təbii ki, inkişaf olan yerdə dəyişikliklərə alışmaq lazımdır. Lakin bu dəyişikliklər hər bir ölkədə ana dilinin qorunmasını və qloballaşmanın ciddi fəsadlarından uzaq saxlanılmasını

⁸ Veysəlli, F.Y. Dilçiliyin əsasları / F.Y.Veysəlli. – Bakı: Mütərcim, – 2013. – s.16.

⁹ Kevin, Y.T. International law, history and policy: Singapore in the early years. Centerfor international law. / Y.T.Kevin. Monograph №1. – National University of Singapore, – 2011. –p.67.

¹⁰ Засорина, Л.Н. Введение в структурную лингвистику / Л.Н.Засорина. – М.: Высшая школа, – 1974. – с. 114.

təmin etməlidir. Qanunu tərtib edərkən ana dilinə edilə biləcək zərbələrdən mümkün qədər qaçmaq və dil siyasətinin düzgün aparılması dövlətin gücünü, gələcəyini və bu gününü təyin edən amil olduğu üçün, cəmiyyətin tələbini də nəzərə almaq mütləqdir.

I fəslin ikinci yarım fəslə *“İngilis dilinin müasir cəmiyyətdə funksiyaları”* adlanır. Bu yarım fəsil dilin funksiyalarından bəhs edir. Belə ki, dilin funksiyaları dedikdə, biz dilin hansı məqsədlə işlənməsini başa düşürük. Müxtəlif alimlərin dilin funksiyaları haqda fikirləri və onların əsas etibarını ilə R.O.Yakobsonun 6 dil funksiyasına istinadən öz bölgülərini aparmaları bu yarım fəsilə öz əksini tapır.

R.O.Yakobson göndərən, qəbul edən, kontekst, kod, kontakt və məlumat kimi faktorların əsasında dilin əsas altı funksiyasını göstərir: 1) emotiv funksiya (danışanın hiss və iradəsini ifadə edən funksiya), 2) konnativ funksiya (vokativ-imperativ və ya modallıq funksiyası), 3) referent funksiyası (xarici aləm əşyalarını göstərmək funksiyası), 4) metadil funksiyası (dil haqqında dil vasitəsilə danışmaq imkanını şərtləndirir), 5) fatik funksiya (kontakt yaratmaq funksiyasıdır), 6) poetik funksiya¹¹. R.O.Yakobsona görə, funksiyalardan biri həmişə mətnədə dominantlıq edir və mətnin məzmununu ilə əlaqəli olur.

Yuxarıda verilən dil funksiyalarından əlavə, F.Y.Veysəlli dilin daha iki funksiyasının da fərqləndiyini bildirir. O, informasiyanı bərpa etmək və ya ötürmək funksiyasını və tanıma funksiyalarını ayrıca göstərir. Dil informasiyanı saxlamaq, hifz etmək, lazım gəldikdə onu bərpa etmək və ya ötürmək funksiyasını daşıyır. Buna misal olaraq, o, “Kitabi Dədə Qorqud” dastanının on üç əsr bundan əvvəl qələmə alınmasını və hələ də o dastan haqda danışılmasını və onun müxtəlif yozum və variantlarının meydana gəlməsinin normal hal olduğunu vurğulayır¹².

Digər əlavə funksiya isə, tanıma funksiyasıdır. Bu funksiyanın açığlanmasına F.Y.Veysəlli çox maraqlı şərh vermişdir. *“Mən həmsöhbətimin birinci cümləsindən kimliyini, haradan olduğunu,*

¹¹ Jakobson, R.O. Linguistics and poetics. Style in language / R.O.Jakobson. – Cambridge: MIT press, – 1960. – p.350-377

¹² Veysəlli, F.Y. Dilçiliyin əsasları / F.Y.Veysəlli. – Bakı: Mütərcim, – 2013. – s.37.

yaşını, hətta peşə fəaliyyətini müəyyən edə bilirəm. Əgər bir kəslə bir dəfə telefonda və üz-üzə gələndə ünsiyyətdə olmuşamsa, həmin adamla ikinci dəfə telefonla danışılanda, onun birinci cümləsindən səsinin tembrinə görə kimliyini dəqiq müəyyənləşdirə bilirəm. Digər tərəfdən, linqvistik hazırlığı olan hər kəs üz-üzə gələrkən əvvəllər görmədiyi və tanımadığı adamın hansı dildə danışdığını və ya hansı dil ailəsinə mənsub olduğunu müəyyənləşdirə bilər”¹³.

Bundan əlavə bu yarımfəsildə A.A.Axundov, M.A.Həliday və digər dilçilərin dilin funksiyaları ilə bağlı fikirləri də təhlil edilmişdir.

Dissertasiyanın I fəslinin üçüncü yarımfəsli **“İngilis dili qlobal dil kimi”** adlanır.

Sosiodilçilikdə qlobal və onun cəmiyyətə təsiri hazırkı dövrdə geniş şəkildə araşdırılan mövzulardan biridir. Belə ki, ingilis dilinin qlobal status alması və bu dilin digər cəmiyyətlərə təsiri, xüsusilə mədəniyyətlər arasında əlaqə və fərqliliyin monotonlaşdırılmasına təsiri kifayət qədər aktual məsələlərdəndir. Dil qlobal status əldə etdikdə, onun yerli və qlobal mədəniyyətlərəarası rolunun araşdırılması da böyük marağa səbəb olur¹⁴. Dil birbaşa mədəniyyətə təsir etdiyi üçün, ingilis dilinin qloballaşması ilə dünyada ingilisdilli xalqların mədəniyyətinin də dominantlıq edəcəyi şübhəsizdir. Beləliklə, ingilis dili ilə bərabər şəkildə onun mədəniyyəti də qloballaşır. J.Blommaert mədəni qloballaşmanı qlobal monomədəniyyət kimi qiymətləndirir. İngilis dilinin digər dilləri ölü dilə çevirməsinə münasibətində bu qlobal dili qatil dil adlandırır¹⁵. J.Blommaert mədəni qloballaşmanın öz kodlarının mövcudluğu məsələsini önə çəkir. Məsələn, A.Y.Məmmədova görə bütün dünyada böyük populyarlığa malik olan Hollywood, McDonalds, CNN, Apple kimi nəhəng şirkətlər ingilis dilinin və bu şirkətlərin

¹³ Veysəlli, F.Y. Dilçiliyin əsasları / F.Y.Veysəlli. – Bakı: Mütərcim, – 2013. – s.37.

¹⁴ Manfred, G. A dictionary of European Anglicisms / G.Manfred. – Oxford University Press, – 2001. – 384 p.

¹⁵ Bossa, M., Stevens, V., & Tawel, A. Ayat Al-Tawel and Maria Bossa discuss their students' collaborations between Egypt and Argentina Learning2gether podcast: [Electronic resources] (2012). URL: <http://learning2gether.net/2011/06/12/ayat-altawel-and-mariabossa-discuss-their-s/>

mənsub olduqları Amerika mədəniyyətinin qlobal auditoriyaya çatdırılmasında və dünyanın monomədəniyyətə doğru irəliləməsində mühüm rol oynayır¹⁶.

Y.B.Mikanovskiye görə digər dillərin əzilməsi və Amerika milliyyətçiliyi nəticəsində ingilis dilinin aparıcı dilə çevrilməsi bir əsrdən artıqdır ki, müşahidə olunur. O, bunu T.F. Ruzveltin 1919-cu ildə Amerika Müdafiə Cəmiyyətinə öz müraciətindəki nitqinə əsaslanaraq vurğulayır. Amerikanın keçmiş prezidenti nitqində Amerikada hər kəsin yalnız ingilis dilində danışılmalı olduğunu və onları eyni dildə danışan amerikan milliyyətinə mənsub olan şəxslər kimi görmək istədiyini vurğulamışdır¹⁷. Buradan aydın görünür ki, aparılan dil siyasəti özünü doğrultdu və əgər bir əsr öncə Amerikada digər dillərin ingilis dilini sıxışdırmasından ehtiyat edilirdisə, hazırkı dövrdə bütün dünya qlobal ingilis dilinin əsarətində qalıb.

Dissertasiyanın **“Müasir ingilis dili və informasiya-kommunikasiya texnologiyaları”** adlı II fəslə iki yarım fəsildən ibarətdir.

“İngilis dilinin tətbiqində müasir təlim texnologiyalarının rolu” adlı birinci yarım fəsildə müasir dövrdə rəqəmsal texnologiyaların həm dilin öyrənilməsində, həm də tədrisində rolundan bəhs edilir.

Son on il müddətində yüksək texnologiyaların tədris prosesinə daxil edilməsi ilə ingilis dilinin öyrədilməsi üsulları nəzərə çarpacaq dərəcədə dəyişmişdir. D.Graddol texnologiyaların təhsil, iş və mədəniyyətə güclü təsirini nəzərə alaraq, onu qloballaşma prosesinin təkəverici qüvvəsi adlandırmışdır¹⁸. O, ingilis dilinin istifadəsinin 1960-cı ildən bəri sürətlə artdığını və bu dili sosial məzmunlu, siyasi, işgüzar, təhsil, sənayesinin, kütləvi informasiya vasitələrinin, kitabxananın, sərhədlərarası ünsiyyətin, təhsilin dili kimi dəyərləndirmişdir.

¹⁶ Mammadov, A. & Mammadova A. English in Azerbaijan: Developments and Perspectives // English Today, Published online by Cambridge University Press, – 2021. – p.4.

¹⁷ Mikanowski, J. Behemoth, bully, thief: how the English language is taking over the planet: [Electronic resource] / – Guardian, – August, 2018. URL: www.theguardian.com/news/2018/jul/27/english-language-global-dominance

¹⁸ Graddol, D. The Future of English /D.Graddol. – British Council, – 2000. – p.25.

Bir çox ölkələrdə ingilis dilinin həm öyrənilməsində, həm də tədrisində yüksək texnologiyalardan istifadənin mühüm rol oynaması bəlli məsələdir. Dünyanın müxtəlif ölkələrində aparılan tədqiqatların nəticələri buna bir sübutdur. Tədqiqatların əksəriyyətinin nəticələrinə görə, yüksək texnologiyalar ingilis dilinin xarici dil kimi öyrənilməsinə müsbət təsir edir. Məsələn, İrandan olan müəllimlərin apardığı tədqiqatın nəticəsinə əsasən kompüter yönümlü təlimlərin aparılması ilə dilin öyrədilməsində texnologiyanın istifadəsinin yalnız müsbət təsiri mövcuddur¹⁹. Rəqəmsal dövrdə yaşamağımıza baxmayaraq, müasir avadanlıqların istifadəsi ilə sinif mühitində ingilis dilinin xarici dil kimi tətbiqini hələ də tam şəkildə həyata keçirə bilmirik. Əvvəldə söylədiyimiz kimi, bu məsələ ilə bağlı həddindən çox tədqiqat işləri aparılmışdır. Lakin buna baxmayaraq, Azərbaycan təhsil müəssisələrində xarici dilin öyrənilməsində və tədrisində texnologiyanın rolu və imkanlarının araşdırılmasına ehtiyac duyulur. Bu səbəbdən də, tədqiqat işimizdə ingilis dilini xarici dil kimi tədris edən müəllimlərin təcrübəsinə əsaslanıb, rəqəmsal texnologiyaların dilin tədrisinə təsirini araşdırmaq üçün aşağıdakı sualları müəyyənləşdirdik:

1. Müəllimlər ingilis dilinin ikinci dil kimi tədrisində rəqəmsal texnologiyalardan nə dərəcədə yararlı bilirlər?

2. Tədris prosesində müasir texnologiyanın tətbiqinin üstünlükləri və çatışmazlıqları hansılardır?

Tədqiqat suallarından aydın olduğu kimi, bizim araşdırma işimiz keyfiyyət təhlili metodu əsasında aparılmışdır. Yuxarıda verilmiş sualları daha dəqiq şəkildə cavablandırmaq üçün informantlardan müsahibə almaq üsulu seçilmişdir. Müsahibələrdə əvvəlcədən hazırlanmış konkret suallar informantlara ünvanlandırılmışdır. Bəzi hallarda isə müsahibin fikirlərini daha dəqiq və xırdalıqla anlamaq üçün əlavə suallar da verilmişdir. Yalnız bir informantdan onun sağlamlığında yaranmış problemə görə üzvüz müsahibə olmamışdır. Həmin informant tədqiqat işi üçün

¹⁹ Mollaei, F., & Riasati, M.J. Teachers perceptions of using technology in teaching EFL: [Electronic resource] // International Journal of Applied Linguistics & English Literature, – 2013. No 2(1), – p.13-22. URL: <http://dx.doi.org/10.7575/ijalel.v.2n.1p.13>

nəzərdə tutulmuş sualları elektron poçt vasitəsi ilə cavablandırıb bizə göndərmişdir. Yerdə qalan digər informantların hamısından universitet daxilində üzbəüz şəkildə müsahibə alınmışdır. Bütün müsahibələr mobil telefonun yaddaşına səs yazısı vasitəsilə yazılmışdır. Müsahibələr yalnız ingilis dilində aparılmışdır.

Aparığımız tədqiqat işindən aydın oldu ki, rəqəmsal texnologiyaların üstünlükləri mənfi cəhətlərini üstələyir və xarici dillərin tədrisində onlardan düzgün istifadə dilin mənimsənilməsinə və işlədilməsinə asanlaşdırır. Bu halda, yaşlı nəsil nümayəndələri və hətta rəqəmsal texnologiyaların imkanlarından heç xəbəri olmayan dil müəllimlərini bir araya toplayıb, xarici dilin tədrisində və öyrənilməsində rəqəmsal texnologiyalardan necə yararlanmaq ilə bağlı seminarlar keçirmək olar. Hətta əyani sürətdə bir neçə dərs də nümayiş etdirməklə texnologiyaların faydalı olduğunu sübut etmək olar. Daha sonra isə faydasına bələd olan müəllimlər üçün dərslərdə istifadəsi zəruri olan avadanlıqların iş prinsipini aşılamaq olar.

Bu fəslin ikinci yarım fəslə *“İngilis dili və rəqəmsal texnologiyalar”* adlanır.

Texnologiya cəmiyyəti dəyişmə gücünə malikdir. Belə ki, texnologiya əsrlər boyu digər sahələrlə bərabər ingilis dilinin də təkamülünə təsir göstərir. Bunun ən bariz nümunəsi alman Yohan Qutenbergin ixtira etdiyi çap dəzgahıdır. 15-ci əsrdə reallaşmış bu ixtira ilə ingilis dilindəki sözlərin standart yazılışının əsası qoyulmuşdur. Çap edilmiş mətnlərin asanlıqla oxunmasını təmin etmək üçün durğu işarələrinin yeni forması icad edilmişdi. İlk dəfə idi ki, müxtəlif bölgələrdən olan insanların ingilis dilinin qrammatikasına dair fikirləri üst-üstə düşürdü.

Yeni texnologiyaları adlandırmaq üçün yeni sözlər yaradıldı. Proqram aparıcıları tərəfindən isə yeni danışmaq üsulu yarandı.²⁰ Yeni sözlərin yaranması və ya köhnəlmiş sözlərə yeni ifadə verməklə dirçəlmələri də texnologiyanın inkişafı sayəsində öz əksini tapmışdır. Bəzi dilçilər texnologiyanın lüğətin zənginləşməsinə səbəb olmasından əlavə onun danışmaq dilinə də xüsusi təsir göstərdiyini vurğulayırlar. *“Texnologiya bizim lüğətimizi zənginləşdirməkdən*

²⁰ www.factsanddetails.com/southeast-asia/Singapore

ələvə, dili işlətmə tərzimizi, özümüzü ifadə və danışığımızı da dəyişdi. Gənc nəsil hazırda dil inqilabı dövrünü yaşayır"²¹.

Belə ki, gənclər sosial şəbəkələrdə yazışmaları zamanı hərf və qrammatik səhvlərə çox yol verirlər. M.MakKrandel bununla bağlı yazır: *"Əlbəttə, texnoloji və sosial dəyişkənlik olan yerdə daima tənqidlər olur. Lakin tənqidlərin heç də hamısı əsaslı olmur"*²². Tanınmış Britaniya jurnalisti C.Hamfris texnologiyanın inkişaf etdiyi müasir dövrdə gənclərin sosial şəbəkələrdə yazışmaqla vaxtlarını keçirmələrinə və bunun heç də yaxşı sonluğu olmayacağına digərlərini də inandırmağa çalışır. *"Yazışanlar "dil vandallarıdır". Onlar Çingiz xanın qonşu dövlətlərə 800 il əvvəl elədiklərini indi bizim dilimizə edirlər. Onlar durğu işarələrini qoymaya-qoymaya, lüğətimizi biabrçı hala sala-sala dilimizi məhv edirlər. Onları dayandırmaq lazımdır"*²³.

Akronim və abreviaturların ədəbi dili korlamasından bir çox dilçilər narahatdır. Onlar sosial şəbəkələrdə yazışmaların təsiri ilə akronim və abreviaturalara daha çox önəm verilməsinin əleyhinədirlər. 2003-cü ildə Şotlandiyada 13 yaşlı məktəbli qızın ingilis dilində yazdığı inşada, müəlliminin açığa bilmədiyi abreviaturalara rast gəlinmişdir. Belə ki, müəllimin tapşırığı əsasında şagirdlər "Yay tətilimi necə keçirdim" adlı inşaya yazmalı idilər. Məktəbli qız isə elə ilk sətirdə açıqlaması /complete waste of time/ (tamamilə vaxt itkisi) olan "CWOT" abreviaturunu yazmaqla kifayətlənmişdir²⁴.

D.Kristal bu halı normal qəbul edərək, yüzlərlə dil müəllimləri ilə söhbət aparmışdır. Nəticədə heç bir müəllimin şagirdlərin inşalarında internet dilinə rast gəlmədiyini bildirmişlər. Hətta, onun "İmtahan yazılarında qısaltmalardan və internet dilindən istifadə etmək istəyərdizmi?" sualına şagirdlər birmənalı olaraq "yox" cavabı

²¹ Mark, McCrindle. Word up: A lexicon and Guide to Communication in the 21st century / McCrindle Mark. – Halstead Press, – 2007. – 22 p.

²² Yəni orada, s.23.

²³ Yəni orada, s.23.

²⁴ Yəni orada, s.23.

vermişlər. Səbəbini isə yazı işlərindən aşağı qiymət ala biləcəkləri idi²⁵.

Texnologiya sayəsində artıq şifahi ünsiyyətdən daha çox yazılı ünsiyyətə üstünlük verilir. Gənc və yaşlı nəslin sosial şəbəkələrdə ünsiyət quran nümayəndələrinin əksəriyyəti gündəlik yazılarında qrammatik qaydalara riayət etmir və sözlərin düzgün yazılışına fikir vermirlər. Onlar həddindən artıq müxtəlif şəkilli qısaltmalar işlədirlər. Məlumatı tez çatdırmaq məqsədilə sosial şəbəkələrdə sait səslər ixtisara salınır, hərflər və bütöv hecalar rəqəmlərlə və ya səslərlə əvəz edilir (fonetik əvəzetmə), durğu işarələri isə yerli-yersiz qoyulur²⁶. Buna misal olaraq, dissertasiyada xüsusi cədvəldə qısaltmalar ilə yazılmış mətn və onun deşifrə edilmiş forması verilib.

Beləliklə, yaradılan hər bir yeni texnologiyanın dilə təsirinin fərqli şəkildə üzə çıxdığının şahidi oluruq. Hazırkı dövrdə müasir tendensiya isə müxtəlif qısaltmaların (abreviatur, loqoqram, numeronim və s.) həm yazılı, həm də şifahi nitqdə istifadəsinə əsasən gənc nəsil tərəfindən böyük əhəmiyyətin verilməsidir. İnsanlar qısaltmaların nitqdə istifadəsini həm asan, həm tez və eyni zamanda anlaşılın bir ifadə tərzini kimi qəbul edirlər. Bir çox alimlərin bu məsələ ilə bağlı fikirlərini və bu yolla dilin korlandığını da nəzərə alsaq, belə qənaətə gəlmək olar ki, dilçilərin öhdəsinə gəncləri maarifləndirməklə, ən azından akademik yazıda və mühitdə internet dilindən istifadəni minimuma endirməyə çağırmaq düşür.

Dissertasiyanın **“İngilis dilinin ənənəvi və yeni mediada işlənməsində son tendensiyalar”** adlı III fəslə dörd yarım fəsildən ibarətdir. Bu fəslin birinci yarım fəsli **“İngilis dilinin ənənəvi mediada işlənməsi”** adlanır.

Müasir ingilis dilinin digər işlənmə dairəsi də media kommunikasiyası ilə bağlıdır. Bu məsələ ilə bağlı həm dilçilikdə, həm də media və kommunikasiya tədqiqatlarında çoxsaylı əsərlər var. Son zamanlar media mətnləri linqvistik təhlilin aparılması üçün dəyərli mənbə kimi qeyd olunur. Dilçilik sahəsində aparıcı elmi

²⁵ Crystal, D. How language works / D.Crystal. – Popular Penguins, – 2008. – p.203.

²⁶ Mark, McCrindle. Word up: A lexicon and Guide to Communication in the 21st century / McCrindle Mark. – Halstead Press, – 2007. – p. 25.

jurnallarda çap olunmuş məqalələrin müəyyən bir hissəsini media mətnlərinə əsasən aparılmış linqvistik tədqiqat işləri təşkil edir. Bu yarımfəsildə Britaniya və ABŞ mətbuatında qəzet materialları araşdırılmış və geniş şəkildə şərh edilmişdir.

Media mətnləri üzərində dillərin çarpazlaşması, diqlossiya, qısaltmalar, təkrarlar, neologizmlər, məcaz dili elementləri və dilçiliklə bağlı digər məsələlər araşdırılmışdır. Çoxmədəniyyətli və çoxdilli ölkələrdə dillərin çarpazlaşmasını qəzet materiallarında müşahidə etmək olar. Fillipin mətbuatında ingilis dilində çap olunan qəzet məqalələrində dillərin çarpazlaşmasına xüsusilə əyləncə (34.5%) və mətbəxlə (27.57%) əlaqəli mövzularda daha çox rast gəlinir²⁷.

Media mətnlərində deyktik elementlər kimi qrammatik vasitələr²⁸ və təkrarlar da²⁹ araşdırmaya cəlb olunmuşdur. Bu tədqiqatlarda xüsusi diqqət media mətnlərində məcaz dili elementlərinin (metafor və metonimiya) roluna yönəlmişdir³⁰. Bir çox araşdırmalar hətta müqayisəli şəkildə aparılmışdır. İngilis dilli İran və Hind mətbuatında abreviatur və akronimlərin qəzet məqalələrində istifadəsi və onların məqalə başlıqlarında verilməsini araşdıran dilçinin əldə etdiyi nəticəyə görə ingilis dilli hind mətbuatında qısaltmaların istifadəsi İran mətbuatından dəfələrlə çoxdur. Belə ki, 2015-ci ilin sentyabr ayında çapa verilmiş iki qəzetin hər iki nüsxəsindən ümumilikdə 602 (89.99%) dəfə (açıqlaması xüsusi olaraq verilməmiş) qısaltmalara rast gəlinmişdir³¹.

²⁷ Erwin-Billones, C. Code-switching in Filipino newspapers: expansion of language, culture and identity: [Electronic resource] / Master thesis/, – Colorado University, 2012. – 94 p. URL: <http://hdl.handle.net/10217/65335>

²⁸ Mammadov, A.Y. Deictic representatins of person in media discourse // – Berlin: De Gruyter, Lodz Papers in Pragmatics, – 2014. Vol.10, Issue 2, – p.245-259

²⁹ Mammadov, A.Y. Repetition in discourse / A.Y.Mammadov, M.Mammadov, J.Rasulova. – Munchen: Lincom Europa, – 2019. – 90 p.

³⁰ Burgars, C. Metaphor, hyperbole, and irony in written discourse: Uses in isolation and in combination / C.Burgars, Y.Kiki, L.Renardel// Journal of Pragmatics: – 2018. Vol. 127, – p.71-83

³¹ Falahati, Q.F. Acronyms and Abbreviations Application in News Articles: A Comparative Study of Iranian and Indian Newspapers // International Journal of English Language and Translation studies, – 2016. Vol.4 (3), – p.81-90

Qəzet materialları elmi mənbələr hesab olunmasa da, onlar tədqiqatçılar tərəfindən xüsusi araşdırma obyektini kimi qiymətləndirilir. İnsanlar media mətnlərini oxuduğu zaman oradakı neologizmlərə, arxaizimlərə, alınma sözlərə və son zamanlar həm ənənəvi, həm də müasir mediada trendə çevrilmiş qısaltmalara da rast gəlirlər. Sosial şəbəkələrdəki mətnlərdən fərqli olaraq, qəzet mətnlərinin üslubu daha spesifik və ədəbi hesab olunur. Burada rast gəlinən qısaltmalar da sosial şəbəkələrdə istifadə olunan qısaltmalardan (OK – okey, BTW – by the way, IDK – I do not know, və s.) fərqlənir. Əksər hallarda onlar danışmaq dilində işlətdiyimiz kəlmələrin (Bday – birthday, 2morrow – tomorrow) və bəzi hallarda bütöv cümlələrin qısaldılmış forması (CU2morrow – See you tomorrow; IDC – I do not care) kimi verilir. Qəzet materiallarında isə, əsasən təşkilat adlarına, ayrı-ayrı sözlərə, idiomlara, ölçü vahidlərinə abreviaturlar və ya akronim şəklində rast gəlmək olar. Buradan aydın olur ki, ingilis dilinin leksik tərkibinə aid bir çox elementlər müasir mediada geniş şəkildə istifadə olunur və bunlara xüsusilə qısaltmaları aid etmək olar.

III fəslin ikinci yarımfəsil ***“Sosial şəbəkələrdə ingilis dilinin işlənməsi”*** adlanır.

Müasir texnologiyaların inkişafı internetin geniş yayılmasına və istifadəsinə imkan yaratmışdır. İnternetin çalışma sürətinin artması isə öz növbəsində sosial şəbəkələrdən istifadəyə meyil və imkanları genişləndirir. Kommunikasiya məqsədilə istifadə olunan hər bir yeni yaradılmış texnologiya dilə təsirsiz ötürmüşür. İnternet və sosial şəbəkələrdən istifadə isə artıq iyirmi ildən çoxdur ki, xüsusilə ingilis dilinə təsir edir.

Əslində, insanların təlaşsı səbəbsiz deyildir, çünki yüksək texnologiyalar və ümumiyyətlə, internet ingilis dilinin sürətlə dəyişməsinə səbəb oldu. Müasir dövrdə söz və ifadələr bir dildən digərinə əvvəlki dövrlərlə müqayisədə daha asanlıqla keçir və keçdiyi dilin qrammatik, fonetik və leksik xüsusiyyətlərinə uyğunlaşaraq kök salır. Bu, ilk növbədə, sosial şəbəkələrdə müxtəlif ölkələrdən olan insanların bir-biri ilə ünsiyyətindən və daha çox hallarda ortaq dil kimi qlobal dil olan ingilis dilinin istifadəsindən irəli gəlir.

İngilis dilinin tədqiqinə sosiolinqvistik yanaşmada müasir tendensiyalar kimi ilk növbədə müasir texnologiyaların dilə olan təsirində və sosial şəbəkələrdə bu dilin işlənilməsində müəyyən boşluqların olduğu müşahidə edilir. Bunu nəzərə alaraq problemin elmi cəhətdən öyrənilməsi üçün respondentlər arasında sorğu keçirilmişdir. Tədqiqatın əsas məqsədi ingilis dilinin müxtəlif təbəqələr tərəfindən sosial şəbəkələrdə işlədilməsini, dildə baş verən dəyişikliklərin öyrənilməsini, dil qaydalarının hansı sosial qruplar tərəfindən daha çox pozulduğunu və sosial şəbəkələrin dil bacarıqlarına müsbət və mənfi təsirini araşdırmaq idi. Sorğunun vəzifəsi ingilis dilinin sosial şəbəkələrdə düzgün istifadəsini və dil normalarının pozulmasını aşkar etməkdir.

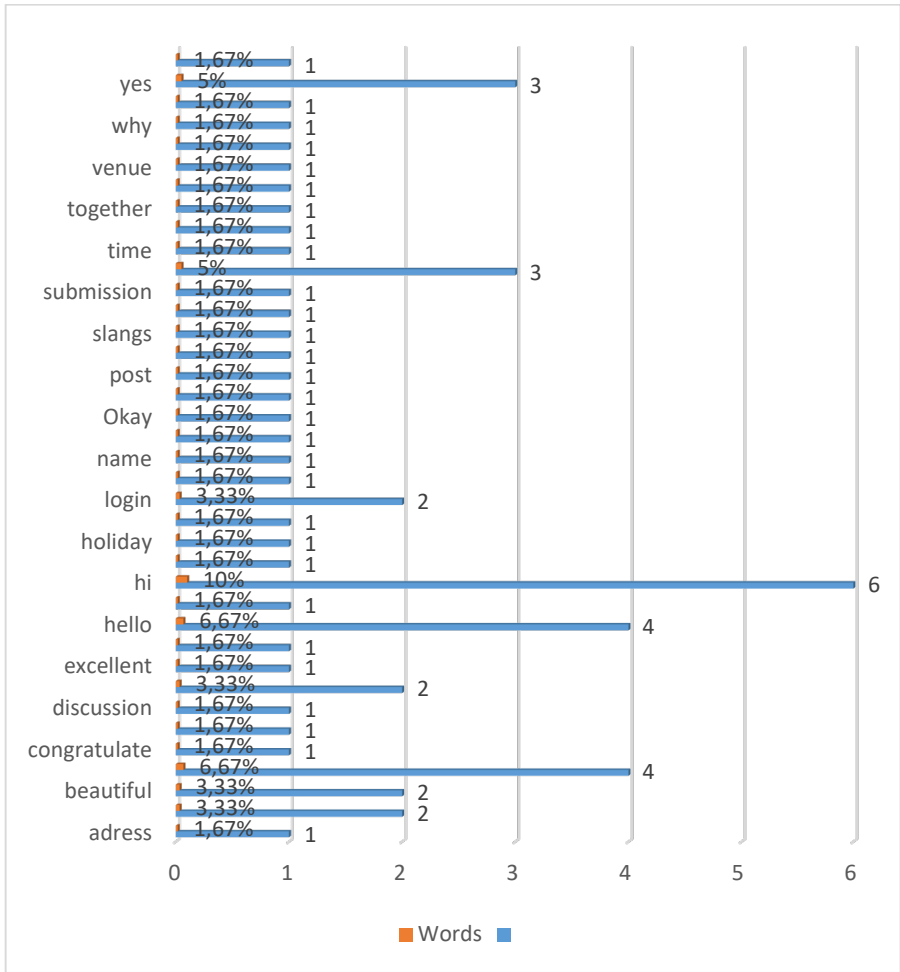
III fəslin üçüncü yarımfəsləli **“Eksperimentin aparılması şərtləri”** adlanır. Burada aparılmış tədqiqat işində istifadə olunan sorğu metodunun xırdalıqları və onların nəticələri öz əksini tapmışdır.

Sorğu 2016-cı il payız sessiyası müddətində (sentyabr-dekabr aylarında) Xəzər Universitetində 60 nəfər arasında aparılmışdır. Sorğunun nəticəsi olaraq 60 nəfər informant hər birində 10 nəfər olmaqla 6 qrupa ayrılmışdır. Bu qruplar şərti olaraq aşağıdakı kimi adlandırılmışdır:

1. Aşağı kurs tələbələri;
2. Magistr tələbələri;
3. İngilis dilini öyrənən xarici tələbələr;
4. Administrativ işçilər;
5. Ana dili Azərbaycan dili olan müəllimlər;
6. Dil daşıyıcıları (ingilis dili).

Sorğu vərəqində informantın ixtisası, yaşı, cinsi, orta məktəbi bitirdiyi yer, ingilis dilini öyrənməyə başladığı yaş dövrü, valideynlərinin savadı, sosial şəbəkələrdən təxmini gündəlik istifadə müddəti (saatla), ingilisdilli saytlardan istifadə etmə, internetə qoşulma, sosial şəbəkələrdən istifadə zamanı ingilis dilində işlətdiyi ifadələr, qısaltmalar (akronimlər), cümlələr verilmişdir.

Tədqiqat işinin III fəslinin sonuncu yarımfəsləli **“Nəticələrin linqvistik şərhə”** adlanır. Bu yarımfəsilə tədqiqat işindən əldə edilmiş nəticələrin linqvistik şərhə öz əksini tapır.

Ümumilikdə, informantlar 38 adda akronim və abreviatur qeyd etmişlər. Sorğunun nəticələrinə əsasən, qısaltmalardan ən çox aşağı kurs tələbələri, ən az isə ingilis dilini öyrənən xarici tələbələr istifadə edirlər. Aşağı kurs tələbələri daha çox məktəbi yeni bitirmiş gənclərdir və sosial şəbəkə istifadəçilərinin demoqrafik faktorlarını nəzərə alsaq, bu gənclər vaxtlarının əksər hissəsini sosial şəbəkədə keçirirlər. Sxemdən görüldüyü kimi, ən çox təkrarlanan qısaltma /OK/ -dir. İnförantların 25%-i bu qısaltmanı sosial şəbəkədən istifadə zamanı yazılarında işlədirlər.

/OKEY/ [oukei] razılıq bildirmək üçün işlədilən sözdür. Amerikanın səkkizinci prezidenti Martin Van Buren iş fəaliyyəti dövründə ingilis dilində “all correct” ifadəsinin yazılışını səhvən “oll korrect” kimi qeyd edib, daha sonra isə bu hal insanlar arasında bir zarafata çevrilərək “OK” akronimi şəklində yaddaşlarda, daha sonradan isə yazıda qalıb³².

/Okay/ sözü 19-cu əsrin ortalarından Amerikada yayılmağa başlasa da, bəzi mənbələrdə bu sözün mənşəyini müxtəlif dillərə bağlayırlar. Məsələn, “yaxşıdır” kimi tərcümə edilən bu söz şotland kelt dilində /och aye/, yunan dilində /ola kala/, hazırda Missisipi çayının hövzəsində yaşayan çoxtau hindilərinin dilində isə /oke/ və ya /okeh/ (Belə də!) kimi işlədilir³³. Onun qısaldılmış variantı /OK/ [okei] hazırkı dövrdə az qala körpələrin də leksikonunda var. Bu qısaltma qısa zaman ərzində bir çox dillərə alınma söz kimi keçdi və dünyanın ən yaxşı başa düşülən beynəlmiləl sözünə çevrildi³⁴.

İnformantların sorğu vərəqlərində qeyd etdikləri akronim və abreviaturların təsnifini aşağıdakı şəkildə aparmaq olar:

- 1) Morfoloji vahid kimi çıxış edənlər;
- 2) Sintaktik vahidlər.

Sorğuda iştirak etmiş informantların sosial şəbəkələrdə istifadə etdikləri abreviatur və akronimləri təhlil etdikdən sonra belə nəticəyə gəldik ki, bir çox akronimlərin danışiq dilində fəallaşdığını da müşahidə etmək olar. Bu fəallaşma hətta abreviaturlarda sinonimliyin və omonimliyin yaranmasına da səbəb olmuşdur. Başqa sözlə desək, formaca fərqli bəzi abreviaturlar eyni məna daşdığı kimi (məs. CU və SU = “görüşərik”), formaca eyni olan bəzi abreviaturlar da müxtəlif məna daşıyırlar (məs. AD = Anna Domini + advertisement + Alzheimer`s disease).

³² Crystal, D. Txtng the Gr8 deb8 / D.Crystal. – Oxford University Press, – 2008. – p.14.

³³ www.englishproject.org/resources/first-kings-english-alfred-language-maker

³⁴ www.lixiophiles.com/english/the-most

Sinonim abreviaturlar:

CU/SU = “See you” (görüşərik)

IG/Insta = “Instagram”

TBH/2beh/2bh= “To be honest” (açıqı; səmimi desək)

SMTH/Someth/Smthg = “Something” (nə isə)

Bday/BD/b`day/B-day = “Birthday”. (ad günü)

Omonim abreviaturlar:

AD= Anna Domini + advertisement (elan) + Alzheimer`s disease (alsheymer xəstəliyi)

FYI= for your information (məlumatınız olsun deyə) + for your interest (sizə maraqlı ola bilər deyə)

BAC= by any chance+ back at computer+ back

MOTD= make-up of the day (günün makiyajı) + motto of the day (günün deyimi) + model of the day (günün modeli) + music of the day (günün musiqisi)

LOL= Lots of Love (çoxlu sevgi ilə) + Laughing out Loud (ucadan gülmək)

BF= best friends (ən yaxşı dostlar) + boyfriend (oğlan dostu)

UR= you are (sən) + your (sənin)

Sosial şəbəkələrdə istifadə edilən sözlər həm kommunikasiya məqsədinə görə, həm də nitq hissələrinə görə təhlil edilmişdir.

Kommunikasiya məqsədinə görə təhlil:

- Salamlama və sağollaşma ifadə edən sözlər: hi [hai] (salam), hello [hə`ləu] (salam). “hey” [hei] (salam), bye [bai] (sağ ol).

- Minnətdarlıq və təbrik ifadə edən sözlər: “thanks” [θæŋks] (təşəkkürlər), “to congratulate” [kən`gratjuleit] (təbrik etmək).

- Yüksək texnologiya sayəsində geniş istifadə edilən sözlər: “address” [ə`dres] (ünvan), to log in [lɒg ɪn] (daxil olmaq), “password” [`pɑ:swə:d] (parol), “download” [ˌdaʊn`ləʊd] (yükləmək), "to post" [pəʊst] (poçtla göndərmək), “to upload” [ˌʌp`ləʊd] (yükləmək), “submission” [səb`mɪʃ(ə)n] (təqdim etmə).

- Səs təqlidini bildirən ifadələr: “hmmm”.

• Bəli-xeyr, təsdiq və ya inkar bildirmək üçün istifadə edilən ifadələr: “yup” [jʌp] (hə), “yes” [jes] (bəli), “no”[nəʊ] (xeyr), okey [oki].

Nitq hissələrinə görə təhlili:

• Sosial şəbəkələrdə ən çox istifadə edilən sifətlər bunlardır: “pretty” [ˈprɪti] (qəşəng), “beautiful” [ˈbju:tɪfəl] (gözəl), “awesome” [ˈɔ:s(ə)m] (əla, zəhimli), “dear” [dɪə] (əziz), “wonderful” [ˈwʌndəfəl] (heyranedici), “free” [fri:] (azad), “excellent” [ˈeks(ə)l(ə)nt] (əla), “together” [təˈgeðə] (birgə).

• Sosial şəbəkələrdə ən çox istifadə edilən feillər: “to smile” [smɑɪl] (gülümsəmək), “to like” [ˈlaɪk] (xoşlamaq).

• Sosial şəbəkələrdə ən çox istifadə edilən isimlər: “venue” [ˈvenju:] (görüş yeri), “time” [ˈtaɪm] (vaxt/zaman), topic [ˈtɒpɪk] (mövzu), slang [slæŋ] (jarqon), name [ˈneɪm] (ad), meeting [ˈmi:tiŋ] (görüş), discussion [dɪˈskʌʃ(ə)n] (müzakirə), holiday [ˈhɒlɪdeɪ] (tətil).

• Sosial şəbəkələrdə ən çox istifadə edilən əvəzlilər: why [waɪ] (nə üçün), whatever [wətˈevə] (hər nə).

Ümumilikdə, sorğuda iştirak etmiş informantlar sosial şəbəkələrdə ən çox işlətdikləri 18 söyləmi və 18 cümləni qeyd etmişdilər. “What’s up” (5.56%) və “How are you” (5.56%) cümlələri istisna olmaqla digər bütün söyləmlər və cümlələr yalnız bir dəfə vurğulanmışdır.

İnformantların sosial şəbəkələrdə işlətdikləri söyləm və cümlələrin semantik bölgüsü:

1. Salamlama və sağollaşma bildirənlər: “Good day” [gʊd deɪ] (Gün aydın), “Good morning” [gʊdˈmɔ:nɪŋ] (Sabahınız xeyir), “Good evening” [gʊd ˈi:v(ə)nɪŋ] (Axşamınız xeyir), “Good afternoon” [gʊd ɑ:ftəˈnu:n] (Günortanız xeyir), “Good bye” [gʊd baɪ] (Sağ olun), “See you later” [ˈsi: ju leɪtə] (Bir az sonra görüşərik), Nice to meet you [naɪs tə mi:t ju] (Sizi görməyimə şadam/Tanış olmağımıza şadam), See you [ˈsi: ju] (Görüşənədək).

“*Salamlama terminləri söhbətin mühüm hissəsidir*”³⁵. Salamlama və sağollaşmadan sosial şəbəkə istifadəçiləri daha çox qısaltılmış formada abreviaturlarla, akronimlərlə, loqoqramlarla

³⁵ Jucker, A.H. Speech acts in the history of English / A.H.Jucker. – John Benjamins publishing house, – 2008. – p. 165.

göstərsələr də, bütöv ifadələrə də üstünlük verənlər var. Azərbaycan dilində qeyri rəsmi danışmada bəzən təəccüb doğuran məsələlərdə də, "Sabahın xeyir" söyləyirlər. Bu zaman danışan tərəflərdən biri "hələ xəbərin yoxdur?" və ya "indi ayılmısan?" ifadəsini sadəcə "sabahın xeyir" ilə əvəz edir. "Facebook" sosial şəbəkəsindən götürülmüş misalda azərbaycanlı istifadəçinin ingilis və Azərbaycan dillərini çarpazlaşdırmaqla məhz bu mənada qeyd edib.

"Clinton 209-Trump 244. Anan ölsün, bəzi. Good morning, xəbəriniz var?" *Peyman N.Almas 9 noyabr, 2016*. Kontekstdən məlum olduğu kimi istifadəçi, Amerika Birləşmiş Ştatlarında prezident seçkilərinin nəticəsini göstərməklə Donald Trampın qalib gəldiyini bildirib və "Facebook" dostluğundakıların bundan xəbəri olub-olmadığını öyrənmək üçün "good morning" yazıb. Buradan məlum olur ki, qeyri-rəsmi danışmada bir dilin xüsusiyyətlərini digər dildə təbii etməklə öz fikirlərini çatdırmağa çalışanlar da vardır.

2. Tərif və alqış bildirenlər: Awesome, you are brilliant [ˈɔːs(ə)m ju ɑː ˈbrɪlj(ə)nt] (Möhtəşəmsən/Dərrakəsən); This is marvelous [ðɪs ɪz ˈmɑːvələs] (Bu ecazkar.); thumbs up [θʌmz ʌp] (Əla), good job [gʊd dʒɒb] (Əhsən!), you rock [ju rɒk] (Əlasan!).

/Thumbs up/ Hərfi mənası "baş barmaq yuxarı" olan ifadə, əslində "əladır", "xoşladım" kimi tərcümə edilir. /Facebook/ sosial şəbəkəsində "like" deyilən düymənin tam yanında məhz baş barmaq yuxarı göstərilən piktoqram verilib. İraqdan fərqli olaraq, digər bütün dünya ölkələrində bu işarə "əla", "bəyəndim" mənasında işlənir.

3. Əlaqələndirici zərflər (conjunctive adverbs): in fact [ɪn fækt] (əslində), that is why [ðæt ɪz waɪ] (bu səbəbdən də), by the way [baɪ ðiː ˈweɪ] (yeri gəlmişkən).

Adətən mürəkkəb cümlələr əlaqələndirici zərflərlə işlədilir. Sosial şəbəkələrdə şəkil paylaşan istifadəçilər baş cümləni nümayiş etdirdikləri şəkil ilə, budaq cümləni isə bir çox hallarda əlaqələndirici zərflərlə yazılı şəkildə paylaşirlar.

"That is why, I love you Europe." (Bax, buna görə səni sevirəm Avropa) *Facebook istifadəçisi, 14 fevral, 2017* Verilmiş bu misalda, sosial şəbəkə istifadəçisi cümləsinin əsas hissəsini yəni fikrini məhz paylaştığı şəkil ilə bildirmişdir.

4. Sual ifadə edənlər: What's up? ['wɒts ʌp] (Vəziyyət necədir?/Nə xəbər var?), How are you? ['haʊ a: ju] (Necəsən?), How is life? ['haʊ ɪz laɪf] (Həyatın necə keçir?), How are you doing? ['haʊ a: ju 'du:ɪŋ] (İşlər necə gedir?), What r u doing at the moment? ['wɒt a: ju 'du:ɪŋ æt ði: 'mɒm(ə)nt] (Hal-hazırda nə edirsən?), Where r u? [wɛ: a: ju] (Haradasan?)

5. Əmr və xahiş bildirənlər: Please let me know [pli:z let mi: nəʊ] (Zəhmət olmasa, mənə xəbər verərsən), Hang on a second [hæŋ ɒn ə 'sekənd] (Bu dəqiqə).

6. Razılıq, əminlik və təsəlli bildirənlər: I liked it (Xoşuma gəldi); Do not worry, dear. (Əzizim, narahat olma), Rely on me. (Mənə qüvən.), May be it will be OK. (Bəlkə də, yaxşı olacaq.), Got it. (Anladım.), No problem. (Problem yoxdur.), Sure am I (Əlbəttə.).

“Bəyənilməyən işə görə qadını daşqalaq etmək istəyirlər. İsa Məsih bu səhnəni görür. Deyir, daşqalaq eləyin, no problem, ancaq birinci daşı ən az günahkar kimdir o atsın.” *Natiq Adilov 17 mart 2017*. Bu cümlədə, istifadəçi fikrini Azərbaycan dilində bildirsə də, problem yoxdur və ya özünüz bilərsiz ifadəsini ingilis dilində çox geniş yayılmış “no problem” ilə əvəz etmişdir.

7. Təşəkkür bildirənlər: Thank you for everything. (Hər şeyə görə təşəkkürlər.), You are welcome. (Buyurun.), Thank you. (Çox sağ ol/Təşəkkür edirəm).

8. Əzizləmə ifadə edənlər: my angel (Mənim mələyim).

“Məryəmin iki yaşı tamam oldu:) Happy Birthday my angel!” *Minara Farzaliyeva 11 fevral 2016*. Bu misalda da yazıda Azərbaycan və ingilis dillərinin çarpazlaşdırılması müşahidə edilmişdir. Sosial şəbəkə istifadəçisi ilk cümləsini Azərbaycan dilində yazsa da, ikinci cümlə ingilis dilində verilmişdir. İkinci cümlədə əzizləmə şəkilində verilən “my angel” ifadəsi öz əksini istifadəçinin öz övladının ad günündən olan şəkilini paylaşması ilə tamamlanmışdır.

Belə ki, apardığımız sorğu vasitəsi ilə müasir tendesiya kimi sosial şəbəkələrdə müxtəlif yaş qruplarından olan istifadəçilər tərəfindən əsasən yazıda işlədilən ingilis dilini tədqiq etməyə çalışdıq. Aparılan sorğunun nəticələrinə görə informantların böyük əksəriyyəti (98.33%) sosial şəbəkələrdə müsbət mənəli ifadələr

işlədir. Abreviaturların son zamanlar geniş istifadəsinə baxmayaraq, mədəni zümrəyə məxsus olanlar və daha yaşlı nəsil, sosial şəbəkələrdə belə, yazdıqları cümlələrin semantik, qrammatik xüsusiyyətlərinə fikir verir, abreviaturların istifadəsini minimuma endirirlər. Sorğunun nəticələrini incələyən zaman dillərin çarpazlaşması (code switching) linqvistik hadisəyə çox rast gəlinir.

İngilis dilinin tədqiqinə sosiolinqvistik yanaşmada müasir tendensiyaların araşdırılmasına həsr edilmiş bu tədqiqat işini yerinə yetirərkən xeyli sayda elmi-nəzəri ədəbiyyat və alimlərin fikir və baxışları nəzərdən keçirilmiş, müxtəlif tədqiqat metodlarından istifadə etməklə araşdırma aparılmış, əldə edilən qənaətlər **Nəticə** hissəsində belə ümumiləşdirilmişdir:

1. İnformasiya texnologiyası bir çox proseslərin avtomatlaşdırılmasına və yüngülləşdirilməsinə kömək etdiyi halda, qloballaşan ingilis dilinin daha sürətlə yayılmasına və dəyişməsinə zəmin yaradır. Burada əsasən media mətnlərində qısaltmalara daha çox yer ayrılması, anqlisizmlərin istifadəsi, ayrı-ayrı zümrələrə mənsub insanların sosial şəbəkələrdə dili necə istifadə etməsi kimi faktorlar əsas götürülərək araşdırılmışdır.

2. Qlobal ingilis dilinin yayılma arealının genişlənməsi, xüsusilə azsaylı xalqların dillərinin və mədəniyyətlərinin arxa plana keçməsinə təsir edir. İqtisadi cəhətdən güclü ölkələrin dillərinə və milli mənsubiyyətinə daha az təsir edə bilər. Eyni zamanda, hər hansı bir imperiyanın süqutu yeni dillərin yaranmasına da səbəb ola bilər. Burada ayrı-ayrı ölkələrdə dil siyasətinin düzgün və məqsədli şəkildə aparılması mühüm rol oynayır.

3. Müasir dövr texnologiyası, internetin istifadəsi, ingilisdilli kanalların baxılmasına meyil, bir çox məlumatların ingilis və ya hər hansı bir əcnəbi dildən tərcüməsi, anqlisizmlərin geniş istifadəsinə və hətta KİV-imizə daxil olmasına səbəb olub. Media mətnlərində eyni bir sözün qarşılığı olduğu halda onun ingilis dilindəki variantının verilməsi də hazırkı dövrdə bir tendensiya halını almışdır.

4. İngilis dilində nəşr edilən məşhur qəzetlərdəki mətnlərin araşdırılması orada rast gəlinən qısaltmaların, tərkarların, metonimiya və metaforların kifayət qədər yer aldığı məlum olmuşdur. Bu cür sintaktik üslubi vasitələrin əsas rolu media

mətnlərinin təsirini qüvvətləndirmək, oxucuda maraqlı oyaatmaq, diqqətini cəlb etmək və bir çox hallarda insanları inandırmaq məqsədindən ibarətdir.

5. Qəzet materiallarında ən çox şirkət, ölkə, qurum, proqram və təşkilat adları qısaltma şəkilində verilir. Bu cür qısaltmalar uzun zamandır işlənir və hər kəs tərəfindən tanınır. Digər tərəfdən isə, rəqəmsal texnologiyanın inkişafı sayəsində yeni yaranan və geniş auditoriya tərəfindən anlaşılan qısaltmaların sayı da sürətlə artmaqdadır. Qəzet materiallarında qadağan olunmuş sözlərin müxtəlif formalarda və simvollarla verilməsini də yeni tendensiya adlandırmaq olar.

6. Rəqəmsal texnologiyaların üstünlükləri mənfi cəhətlərini üstələyir və xarici dillərin, xüsusilə də ingilis dilinin xarici dil kimi tədrisində onlardan düzgün istifadə xarici dilin mənimsənilməsini və işlədilməsini asanlaşdırır.

7. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının dünya miqyasında hərəkətverici qüvvəyə çevrilməsi müasir proseslərlə bağlı yeni söz və ifadələrin yaranmasına təkan vermişdir. Burada çoxsaylı qısaltmaların, mürəkkəb sözlərin, blendinqlərin yaranmasını xüsusi vurğulamaq lazımdır. Bu da çox zaman dili daha bəsit formaya salır. Lakin eyni zamanda yeni yaranmış kəlmələr və qısaltmalar yerindən asılı olaraq ikimənalılıq yarada bilər.

8. Müasir dövrdə insanlar daha çox yüksək texnologiyaların vasitəsilə yazılı şəkildə ünsiyyət qururlar, bu zaman bir dildən digər dilə keçidin yazılı mənbələrdə özünü qabarıq şəkildə büruzə verdiyini müşahidə edirik. Buna, əsasən, sosial şəbəkələrdə rast gəlinir.

9. Bir çox akronimlərin danışılma dilində belə fəallaşdığını da müşahidə etmək olar. Bu fəallaşma hətta abreviaturlarda sinonimliyin və omonimliyin yaranmasına da səbəb olmuşdur. Əsasən ingilis dili müəllimlərinin və tələbələrin sosial şəbəkələrdə dillərin çarpazlaşmasına daha çox meyli göstərmələri müşahidə edilmişdir.

10. Yaşlı nəsil müəllimlərinə fərqli olaraq, gənc nəsil müəllimləri müasir texnologiyaların dərs prosesində yararlı vasitə olduğunu qəbul edərək, onların istifadəsində daha maraqlıdırlar.

Lakin müasir dövrün tələblərini nəzərə alaraq, yaşlı nəslin də tədricən yeni növ texnologiyalara uyğunlaşaraq tədris prosesini aparması müşahidə edilir.

Ümumilikdə, dissertasiya işində aparılmış tədqiqat işinin nəticələrinə görə dilin tədqiqinə sosiolinqviistik yanaşmada müasir tendensiyalar rəqəmsal texnologiyaların dilə olan təsiri və ingilis dilinin sürətli şəkildə dəyişikliklərə məruz qalması ilə nəticələnir. Bu da özünü əsasən kağız və elektron mediada büruzə verir.

Dissertasiyanın əsas məzmunu və müddəaları müəllifin aşağıdakı dərc olunmuş əsərlərində öz əksini tapmışdır:

1. İngilis dili qlobal dil kimi // XXI əsr mədəni paradiqması multimədəni aspektdə, Respublika elmi-praktik konfransı, – Bakı (Azərbaycan), – 2014, – s. 128-129
2. Müasir dövrdə dil siyasəti problemi // – Bakı, Azərbaycanda xarici dillər, Elmi metodik və ictimai-publisistik jurnal. – 2015. – s. 79-83
3. The impact of social networking on the students' English language in Azerbaijan // Procedure of the Conference Materials "The 3rd International Scientific Multidisciplinary Conference on "Social Sciences and Arts", – Albena (Bulgaria), – 2016, – p.1099-1106
4. Anqlisizmlər Azərbaycan kütləvi informasiya vasitələrində // – Bakı, Azərbaycanda xarici dillər, Elmi metodik və ictimai publisistik jurnal. – 2016. №4 (34), – s. 43-46
5. Sosial şəbəkələr və onların tələbələrin ingiliscəsinə təsiri // Xarici dilin tədrisi problemləri Azərbaycan Dillər Universitetinin 80 illik yubileyinə həsr olunmuş Respublika, elmi-praktik konsfrans. – Bakı, – 2017, – s. 40-42
6. Функции языка в обществе // – Volgograd, Russia, International scientific journal "Philology", – 2017. №6 (12), – с. 37-41
7. The Role of Digital Technology in English Language Teaching in Azerbaijan // – Canada, Toronto, Published by Canadian Center of Science and Education, International Journal of English Linguistics, – 2019. Vol.9, №2, – p. 364-372

8. Language of Social Media: An Investigation of the Changes that Soft Media has Imposed on Language Use // Proceedings book of the 9th International Research Conference on Education, Language and Literature; International Black Sea University (Tbilisi, Georgia). – Tbilisi, – 2019, – p. 309-314
9. Английский язык и цифровые технологии. Научное издание: // – Киев: Издательский дом Дмитрия Бурого, Язык и культура, – 2019. Вып. 22, Том 1 (196), – с. 187-194

Dissertasiyanın müdafiəsi 22 Oktyabr 2021-ci il tarixində saat 11⁰⁰ Azərbaycan Dillər Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.12 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ1014, Bakı şəhəri, Rəşid Behbudov küçəsi, 134.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Dillər Universitetinin rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat "22" Oktyabr 2021-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 22.11.2021.

Kağızın formatı: 60x84 1/16

Həcm: 43232

Tiraj: 100 nüsxə